

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

5 De clementia & crudelitate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

ritatis, ad quod erat obstrictus: vt monere, corrigere, castigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vsus legitur; vt Marci 3. *Circumspiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cum eiecit vendentes de templo. Quando enim ad tale quid obligamur, si per se friget animus, & detrectet tamquam rem arduam, excitanda est ira, quæ addat calorem & audaciam; torpore illo excusso. Ea enim est humana conditio, vt sine huiusmodi stimulo & præsidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira est satellitium rationis; sine satellite in Repub. mala non impediuntur: nec sine ira ratio in homine contra malum strenuè insurgit. vnde in eiusmodi euentis non excitare iram, est vitiosum; & contrarium mansuetudini per defectum. mansuetudinis enim est non solum iram comprimere, sed etiam cum opus est, excitare & asumere: quamuis hoc nomen magis compressionem insinuet, illa tamen iræ vacuitas non habet distinctam malitiam à malitia quæ est in omissione officij debiti, cuius est causa: nam solum est mala, quatenus in ea omisso debita actionis censetur volita.

DVBITATIO V.

De clementia & crudelitate.

D. Thomas 9. 157. & 159.

³⁶ *Distinctio clementia, & mansuetudinis.* **C**lementia est virtus mansuetudini affinis; non tamen eadem, iuxta D. Thomam. Distinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Mansuetudo enim proximè versatur circa iram, clementia circa vindictam externam. Illius officium est iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, seu mitigare externam punitionem, quantum iustitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minus ad subditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria est virtus Superiorum, & maxime Principum.

³⁷ *Obiectio.* Dices, Eiusdem virtutis est moderari affectum internum, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiscentias voluptatum carnis refrænât, etiam vltum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggressionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiam externam largitionem moderatur. Idem cernitur in *modestia*, (prout est virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe mansuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam consentaneè suo affectui; ac proinde non distinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira est cupiditas vindictæ & punitionis: at qui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipso etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate sequitur, minuit.

Esse eundem habitum. Ob hoc argumentum videri posset alicui eundem habitum virtutis, qui quatenus temperat iram, dicitur *mansuetudo*; quatenus verò externam punitionem, *clementia*. Quæ sententia confirmari potest; quia vterque, nimirum mansuetus & clemens, videtur querere in seipso benignitatem quamdam

& suauitatem affectus in proximum, (vnde etiam vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

Nihilominus placet sententia D. Thomæ. Vnde respondeo, Dupliciter fieri posse vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat.

Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit mansuetudo, vt rectè probat argumentum. imminuta enim vindictæ cupiditate, sequitur imminutio vindictæ. sicuti imminuta concupiscentia delectationum, sequitur moraliter imminutio in ipsarum vsu externo.

Secundò, Ex consideratione suæ potestatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim est humanum ingenium, vt delectetur ostentatione potestatis, & aliorum sub se depressione, & miseria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum, ne tota potestate in vindicta inferenda vtatur.

Vnde patet, has virtutes diuersas rationes formales spectare. *Mansuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id consentaneum animo iræ dominantis: *clementia* verò, quia id consentaneum & decorum homini, potestate in alium prædito.

Decet enim in malis pœnisque inferendis non vt tota potestate, sed aliquid remittere, & infra meritum punire: sicut è contrario in premijs conferendis honestum est etiam supra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adiciat, & supplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignum præmiare. Cum enim pœna sit malum, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cum præmium sit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iusta proportio & bona gubernatio permittit.

Ex his facile intelligas quid sit clementia. Seneca libro 2. de clementia, capite 3. sic definit: *Clementia est temperantia animi in potestate vltimæ scendi: vel lenitas Superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis.* Et infra: *Clementia, inquit, est moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.*

Quæ definitiones idoneæ sunt, & insinuant, tria ad clementiam, vt in actu externum exire possit, requiri. Primò, Potestatem puniendi; quæ tantum reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus est propria Superiorum, & maxime Principum, qui pœnas legibus definitas possunt mitigare.

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm Iure irrogari posset. Est enim clementia quædam gratia & condonatio, non perfecta, (distinguitur enim à venia) sed ex parte, ita vt iustitiæ vindictæ officium non excludat, sed solum asperitatem non nihil mitiget.

Tertiò, Vt id proneniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, cuiusque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque si quis pœnam fontis mitigat inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, sed ex alio motiuo id facit. dicitur tamen actus clementiæ, quia ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

Porro quæ ad clementiam moueant, præcipua sunt ista. Primum, Exemplum Dei, in quo maxime hæc virtus elucet, quàm exigua pœna sinit in hac

38
Respon.
Videri di-
stinctos ha-
bitus.

Spectant
diuersa ob-
iecta for-
malia.

Mala mi-
nuenda,
quia citra
nauitiam.

39
Definitio.
nes clemen-
tia.

Tria ad
clementiam
requisita.

40
Motiuum
clementiæ.
1. Exem-
plum Dei.

hac vita innumerabilia peccata lūi, quorum singula aeternis cruciatibus merebantur? unde merito Psal. 144. *Suaui Dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. O quam bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus!* In futura vita etiam summam seueritatem exerceat, quatenus de pœna statuta nihil remittit; in eo tamen est aliquid clementiæ; quod minorem statuit quàm iure potuisset, non continens in ira misericordiam suam; vt communiter Theologi tradunt.

2. Misericordia delinquentis.

Secundum est, Consideratio modi, quo peccatum commissum est; vt si perpetratum ex aliqua ignorantia, vel passione; quod pertinet, si ex paupertate, ex praua institutione, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel inconsideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in pœna statuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratia destitutus, & in similibus occasionibus deprehensus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi iuuaretur ab eo, per quem factus est homo, vt quodam loco diuus Augustinus ait.

Quantum est, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & confirmat regnum. Vnde Prou. 28. dicitur: *Misericordia & veritas custodiunt regem, & clementia roboratur thronus eius.* Econtrariò crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & euersio status impendunt. Sicut enim præsertim arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

41 Quando videndum seueritate. 1. In militaria.

Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publico magis expedire seueritatem quàm clementiam. Est autem seueritas inflexilis animi rigor; nihil de merita vel statuta pœna remittens. Hac vtendum, Primò; *In militaria*: hic enim omne erratum capitale est; propter publicum periculum. vnde exactè disciplina seruanda; vt si semel peccatum fuerit, saltem non contingat secundò, vt quidam ait; quod absque rigore fieri non potest. Accedit, quod illa hominum colluies, nisi seueritate & præfractis imperijs regi non possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & lib. 6. cap. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, vt post vnam castrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit amplius. Illius epistola ad Tribunalium militum; quem præsidio præfecerat, talis extat:

Disciplina militaris.

Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vnâ nullus auferat, segetem nemo detrat: oleum, sale, ligna nemo exigat: sua quislibet sit annona contentus. Hostili præda, non prouincialium lacrymis ditescant: arma detersa sint, calceamenta fortia: noua vestis veterem excludat: stipendium habeat in baltheo, non in pompa.

2. In præfectos.

Secundò, In præfectos & ministros iustitiæ, præsertim qui muneribus corrupti iustitiam per-

uertunt; & ius omne venale habent. Hi enim potestate publica, qua, tamquam sacrosancta, castissimè vti deberent, abutuntur ad oppressionem innocentium, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpichore, seu lib. 5. & Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. attingit. *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex ora maritima præfecerat. Huius patrem Sisannem vnus è regis Iudicibus, quod iniuste ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses, qui ante Darium fuit, interemit, interemptoque de re actum corum in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicabat, intendit, ibidemque filium eius Otanem sedere Iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.*

Tertio, Cum populi ingenium est malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. Ob hanc causam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuera, & acres pœnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro esu panis fermentati tempore Paschatis, &c. pœnam mortis: quia populus iste duræ cervicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissum: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens vel ad emendationem delinquentis; vel certè ad publicam disciplinam faciendam. hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet vt animus ex se propensior sit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

Clementiæ opponuntur duo extrema, *Crudelitas* per excessum, & *Nimia lenitas* per defectum. *Crudelitas* nihil est aliud quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantum ratio permittit, ita crudelitas illam supra iustum modum exaggerat: idque ex animi quadam asperitate, malo alterius minimè compatientis.

42 Vitiū opposita clementiæ.

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi siue legitimam, siue vsurpatam. nam in eo consistit, quod in vsu istius potestatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de Clementia cap. 4. *Illos, inquit, crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalaris, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sauisse.*

Crudelitas enim est excessus in pœnis exigendis. pœna autem delictum vel speciem delicti supponit. ita crudelitas propriè respicit ad aliquam culpam, & præterdit speciem quamdam iustitiæ.

Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen videntur, tamquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt; nec interficere contenti, sæuiunt, vt Busris ille; & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obijcit.

43 Obiectio.

Respondeo cum eodem Seneca, Tales non tam esse crudeles quàm feros, & vitium eorum feritas.

Respons. Feritas.

rem, cui voluptati est scruitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iustitiæ aut rationis speciem attendentes, sed solam voluptatem pascunt: ita qui non vindictæ causâ (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, sed quia tormentis & sanguine humano delectantur, merito dicuntur *feri & scævi*, utpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum similiores. tales se præstant quidam hæretici in Catholicos, præsertim Sacerdotes, inuitatis supplicii eos afficientes, non ut puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria est, antiquam religionem toto orbe diffusam, & tot sæculis florentem colere?) sed ut animum tormentis & sanguine eorum expleant. Latronum scruitia, qui propter compendium homines torquent & occidunt, magis ad feritatem quàm ad crudelitatem referenda est: quia non vindictæ aut punitionis causâ faciunt, sed sui commodi, sicuti immanes feræ, quæ ob partum occidunt.

44
Nimia lenitas.

Alterum extremum clementiæ oppositum est *nimia lenitas*. Hæc inconsultè poenam mitigat, vel omnino remittit, etiam cum bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minus Reipublicæ perniciosum quàm crudelitas. Inde enim criminosi, & turbatores pacis publicæ inualefcunt, vulgò tamen *clementia* vocatur, cum potius crudelitas sit in Reipub. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compassione; cum fortuna & calamitas quam patitur, non causâ spectatur, hanc Seneca vocat *misericordiam*, nomine non satis in eum sensum, præterquam apud Stoicos, vsitato, potest etiam provenire ex nature quadam lenitudine & stupore, culpæ magnitudinem non percipiente; de quo supra dubit. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi, ut cum Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittendi impulsus fontibus parcit, quamuis hic non tam sit vitium nimie lenitatis, quàm auaritia vel ambitionis.

DVBITATIO VI.

Quid modestia, & quæ eius species.

D. Thomas quest. 160.

45
Modestia.

Modestus vocari solet, qui intra modum & limites sui status, ingenij, & fortunæ se continet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* est virtus qua quis hanc mediocritatem, in se amat & præstat, motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatus intra mensuram sibi congruam coercens. Hinc patet, modestiam esse affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantiæ moderationem adhibet in ijs, in quibus difficillimum est adhibere, nimirum in delectationibus tactus: ita modestia in alijs quibusdam modum ponit, ubi id minus quidem est difficile, tamen ad rectè præstandum opus est virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor statuit species, *humilitatem, studiositatem, modestiam motuum exteriorum, & modestiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*, & impetu iræ per *mansuetudinem*; quatuor supererant, quæ potissimum moderatione

quadam, & intra certos limites restrictione egere videbantur. inter quæ Primum est, motus animi ad excellam, ad quem coercendum est *humilitas*. Secundum, Nimium desiderium cognitionis, præsertim curiosæ: hos refranat *studiositas*. Tertium, Motus & gestus externi corporis: hos componit *modestia morum*. Quartum, Externus cultus & apparatus in vestibus, conuiujs, suppellectili: hunc moderatur alia quædam modestiæ species, quæ *modestia cultus* dici potest.

DVBITATIO VII.

Quid sit humilitas, & quod eius officium.

D. Thomas quest. 161.

Humilitas ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vsque deprimitur. Dupliciter autem id fieri potest, 46
Humilitas duplex.

Primo, Si contra voluntatem ab alio depressus sit; & hoc modo humilitas est poena: sicque dictum est, *Omnis qui se exaltat humiliabitur*.

Secundo, Si quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimat; & hoc modo est virtus; quæ variis modis definiti potest. D. Thom. art. 1. ad 1. *Humilitas, inquit, est virtus, qua quis defectum suum considerans, se in infimis secundum vis definitum suum continet*. Idem ad 2. *Est laudabilis sui uis ad ima deieccio*. Ioannes Rusbrochius lib. de Præcipuis virt. cap. 1. *Humilitas est animi demissio, id est, interna quadam & profunda cordis & animi coram celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio*. Apustimè D. Bernardus lib. de Gradibus humilitatis, in principio: *Humilitas est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit*.

Ex quibus patet, humilitatem supponere cognitionem sui, id est, suæ imperfectionis, sui que defectus. Hæc *sui cognitio* comparatur, dum quis se coram Deo & Angelis constituit, considerat qualis sit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm leuis & instabilis: quantis peccatis obnoxius, quantis miseris subiectus, quàm in Deum ingratus: præterea se ex se nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: sua omnia assidue à diuina bonitate pendere, sicut imago in speculo pendet ab obiecto, sicut pondus suspendum in aère à manu tenentis; sicut lumen à sole, & sicut umbra à corpore; denique sine assiduo Dei influxu se in nihilum ruere.

Dixi, Coram Deo hanc considerationem faciendam; quia *ad illud lumen veritatis constructus homo, se ipsum & sine dissimulatione inspicit, & sine palpatione diuiduat*, ut inquit D. Bernard. Sermone 42. in Cantica. Sicut, ut quis nauos omnes sui corporis perfectos habeat, se ipsum soli exponit, ut in eius lumine omnia detegantur.

Hac cognitione posita in intellectu, sequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui sunt humilitatis actus & functiones. 48
Actus humilitatis.

Primo, Vilipensio & contemptus sui, per quem se, quoad ea quæ ex seipso habet, nihil æstimet.

Secundo, Reputat se omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque sine falsitate, ut docet D. Thomas art. 6. ad 1. talis enim reuera est secun dum ea, quæ ex seipso habet.

Tertio,